

pilastri krasijo stene na mestih, kjer se rebra obokanega stropa stikajo s steno. V celoti so bili prekriti z debelo plastjo beležev in le delno ohranjeni, vendar v taki meri, da se je dalo njihovo obliko rekonstruirati. Treba je bilo narediti odlitke baz in stebrnih prstanov pod kapiteli, po šabloni so bila izdelana debela pilastrov iz malte in na koncu dodelave je bilo treba odlitke primerno tonirati v barvo peščenjaka.

Dela na objektu so danes končana. Zatorej vabljeni v naše nove prostore, v katerih boste lahko slišali ali videli kaj prijetnega in zanimivega ter z nami ustvarjali.

Ključne besede

Grajska pristava, Ormož, konservatorsko-restavratorska dela.

Viri, literatura

- Igor Sapač: Umetnostna dediščina ormoškega območja od 12. do izteka 19. stoletja, Grad Ormož, Zbornik razprav ob razstavi, Ormož 2007, str. 24–27.
- Maruša Zorec: Ormoške novice, št. 2, marec 2009, Arheološko etnografski muzej in glasbena šola v grajski pristavi v Ormožu, str. 5.

Brane Lamut¹

OB ARHEOLOŠKI RAZSTAVI V PRENOVLJENIH PROSTORIH NEKDANJE ORMOŠKE GRAJSKE PRISTAVE

V članku je predstavljeno gradivo razstave »Od igrache do žare – tematska predstavitev ormoške poznobronastodobne in železodobne lončenine (11. – 1. stoletje pred našim štetjem)«, ki nam skuša približati različne rabe keramike v mlajši kulturi žarnih grobišč ter v halštatski in v latenski kulturi.

Uvod

V ormoškem gradu je v enem od kletnih prostorov, dostopnih z notranjega dvorišča in v visokem pritličju nad njim, že predstavljena arheološka dediščina na razstavi »Med Dravo in Muro«. ² V kletnem prostoru je prikazana arheološka dediščina Ormoža in njegove najbližje okolice v časovnem zaporedju od mlajše kamene, bakrene, starejše bronaste in mlajše železne dobe do rimskega časa in zgodnjega srednjega veka. V zgornjem prostoru je po enakem časovnem zaporedju prikazan razvoj v treh obmejnih občinah Prlekije in treh občinah Medžimurja.

Ker nisem želel ponavljati postavitve gradiva v časovnem zaporedju, sem se tokrat raje odločil za tematsko predstavitev gradiva. Od gradiva, odkritega pri arheoloških raziskavah v prazgodovinskem Ormožu, predstavljajo ogromno večino keramične ostaline, zato sem predstavil keramiko v njenih najrazličnejših funkcijah, kot so jo prazgodovinski prebival-

¹Mag. Brane Lamut, kustos arheolog – muzejski svetovalec, Pokrajinski muzej Ptuj Ormož, OE Ormož, Kolodvorska cesta 9, 2270 Ormož.

²Lamut, B., Mele, M., 2006.

ci naselja spoznavali od rojstva do smrti, »Od igrāče do žare«, kot je naslov predstavitvi. Sprehodimo se torej po razstavi.

I/ Igrače³

Že v najmlajši dobi se je prazgodovinski Ormožan spoznal s keramiko. Njegovo prvo igračo je predstavljal keramični instrument – ropotuljica, v kateri so bila nekoč drobna keramična zrnca, kakor je pokazal rentgenski posnetek drugega podobnega instrumenta iz ormoške naselbine, ki je predstavljen v kopiji.

Pogled na začetni del razstave. V vitrini levo, par keramičnih igrač – ropotuljic.

Foto: Boris Farič, oktober 2011.

II/ Gradnja hiše

II a/ Osnovna konstrukcija stavb je bila narejena iz vertikalnih okroglih lesenih stebrov v več linijah, med nize zunanjih stebrov hiše so nato naredili vodoraven preplet iz vejevja, ki so ga nazadnje oblepili z ilovico. Kos takšnega hišnega lepa iz žgane gline z vidnimi odtisi vejevja predstavlja tudi razstavljeni primerek.

II b/ Glino so bronastodobni prebivalci Ormoža uporabljali tudi pri krašenju notranjosti hiš, fragmenti keramičnega spiralnega okrasa, premazani s svetlo barvo, so verjetno predstavljali del talne ali stenske dekoracije.

³Številke pred podnaslovi se ujemajo z označbo vitrin na razstavi. Op. avtorja.

III/ Shramba

Keramičnim posodam so prazgodovinski Ormožani zaupali tudi svojo ozimnico. Velike shrambne posode so zakopali v tla svojih shramb, kjer je hladna ilovica zagotavljala stalno nizko temperaturo. Te posode so bile v osnovi dveh osnovnih oblik.

Najprej so tu večje in manjše trebušaste posode s stožčastim vratom, ki so služile za shranjevanje tekočin. Na to nas navaja manjša skodelica s presegajočim ročajem, ki je bila ob raziskavah najdena v eni od njih. Kaj so zajemali z njo, pa ni bilo mogoče razkriti. Drugi tip so bile večje in manjše ovalne posode, zgoraj bolj ali manj zaprte ali odprte, kaj so hranili v njih, lahko le ugibamo, morda žito ali kaj podobnega.

Skupina shrambnih posod. V ozadju močno povečane risbe (kasnejšega) akad. slikarja Franceta Anžela, ki je še kot dijak v drugi polovici petdesetih let sodeloval v Ormožu pri izkopavanjih Bernarde Perc in poleg samih izkopanin po njenih navodilih narisal še več žanrskih prizorov iz življenja v prazgodovinski naselbini. Foto: Boris Farič, oktober 2011.

IV/ Ognjišče

Ognjišče so zgradili iz zmesi gline, keramičnih črepinj in kamnitih rečnih oblic, slednje so razvrstili posebno na obodu. Po kurjenju so dobili trdno ravno površino, za pedenj dvignjeno od tal, na kateri so potem pekli in kuhali. Takšna ognjišča so imeli tako v hišah kot (za poletni čas) na dvoriščih. Arheološke raziskave so pokazale, da so ognjišča večkrat obnovili na istem mestu, s tem se je njihova višina poviševala do cca. pol metra.

Na ognjišču so prikazani različni načini priprave hrane. Ob robu ognjišča sta dva kamna, eden z ravno površino in drugi valjast, ki predstavljata žrmlje za drobljenje žita v moko. Meso so pekli na dva načina; kose mesa so lahko nataknili na palico, ki so jo položili med dva keramična podstavka za raženj, ali pa so večji kos pekli pod keramično pokrovko-pekvo ali pekačem. Podobne so v rabi še danes v primorskih krajih, v Dalmaciji si lahko naročimo »meso izpod peke«. Kuhali pa so v različnih loncih ali loncih z ročaji iz grobe gline, lahko neposredno na ognju ali pa na prenosnem ognjišču.

Ognjišče je po eni od risb terenskih tlorisov dr. Bernarde Perc izdelal konservator-restavrator Stan-ko Gojkovič, razstavljeno gradivo pa je iz različnih ognjišč. Povečana risba v ozadju je delo Franceta Anžela. Foto: Boris Farič, oktober 2011.

V/ Namizno posodje

Ob skromnejšem izboru posod za kuho pa so raznovrstnejše oblike namiznega posodja, ki jih predstavljamo v naslednji vitrini, kjer je vrsta latvic, skled, skodel in miniaturnih posod ter vrč.

VI/ Livarstvo

Ognjišča pa niso služila le za kuho temveč tudi bronastodobnim metalurgom. O njihovi obrti nam pričajo poleg samih izdelkov, kot so igle za spenjanje obleke, nož, meč ter drugi okrasni in uporabni izdelki (v naslednjih vitrinah), tudi kalup, kos bronaste žindre, keramična livarska posodica in keramični jedri dvodelnih kalupov. Na kakšen način so uporabili keramično jedro, nam prikazuje model dvodelnega kalupa.

VII/ Preja in tkanje

VII a/ Keramične pripomočke so prazgodovinski prebivalci Ormoža uporabljali tudi pri preji in tkanju. Kot uteži za nosilne niti pri navpičnih tkalskih statvah so lahko služile keramične ovalne ploščate in piramidalne uteži.

VII b/ Keramični vijčki ali vretenca so služili kot obtežila in vztrajniki na vrtečih se preslicah, na katere so se nasukavale niti.

Tkalko ob navpičnih statvah je narisal akademski slikar Mišo Kokovnik. V zgornji vitrini so razstavljene različne vrste keramičnih uteži za tovrstne statve, v spodnji vitrini pa so keramična vretenca za preslice. Foto: Boris Farič, oktober 2011.

VIII/ Bogovi in svečenice

VIII a/ Sonce je bilo v bronasti dobi najvišje božanstvo, svastika pa njegov simbol. Ob tem pa so častili še vrsto drugih božanstev. Morda je bila prej predstavljena livarska obrt pod zaščito božanstva, sorodnega šepavemu Hefajstu

ali Vulkanu, bogu kovaštva in sorodnih obrti, povezanih z ognjem. V goli moški itifalični keramični figurici bi lahko prepoznali njegov lik. Njegov par je ormoška Afrodita ali Venera, boginja ljubezni, kakor lahko poimenujemo golo žensko figurico. Razlaga golih keramičnih figuric kot božanstev je le ena od možnih razlag, seveda zaradi primerjav s starogrškim svetom, kjer so bogovi večkrat prikazani goli. Oblečene ženske figurice bi lahko imeli za svečenice kakšnega kulta ali pa le za običajne Ormožanke tistega časa.

VIII b/ Podobno kot antropomorfno lahko morda tudi zoomorfno plastiko povežemo s starodavnimi kulti. V živalskih keramičnih figuricah lahko vidimo votivne oziroma zaobljubne darove. Predstavljamo si lahko, da je prazgodovinski človek položil na oltarček živalsko figurico (bikca, ribo, merjasca) in se potem na neki način pogajal z bogovi – če se mu bo želja uresničila, se je zaobljubil, da bo žrtvoval pravega bika, ribo ali merjasca.

IX/ Pot v onostranstvo

Keramika je spremljala pokojne tudi v grob. V času pozne bronaste dobe oziroma kulture žarnih grobišč so v Ormožu pokojnike sežgali skupaj z njihovo obleko in nakitom (zato so predmeti, priloženi v grob, večkrat poškodovani od ognja), preostale izbrane kosti in žganino so najpogosteje shranili v večji keramični posodi – žari (žgani žarni grob), nekoliko redkeje pa so žganino položili kar na dno grobne jame (žgani grob).

IX a/ V grobu 5 je ležal del žganine in kosti na dnu grobne jame, del kosti pa v eni od štirih latvic. Preostala pridatka sta z žlebljenjem okrašen vrč in keramično vretenca preslice, slednje nam pove, da gre za ženski grob.

IX b/ *Pri grobu 2* je bila žganina položena na dno grobne jame, izbrane kosti pa v latvico, ki je služila kot žara. Latvico obdaja železen obroč, če gre za ovratnico, gre za ženski grob.

IX c/ *Grob 1*

Z izredno veliko keramično žaro, okrašeno z razčlenjenim plastičnim rebrom pod največjim obodom, z žlebičem in s preluknjanimi navpičnimi plastičnimi izrastki na prehodu vratu v rame posode ter s fasetami na notranjem delu ustja. Na vrhnji polici so razstavljeni fragmenti dveh bronastih fibul očalark in par okrašenih bronastih nanogvic, takšna noša pa nam pove, da gre za ženski grob. Dalje so razstavljene tri keramične latvice, v katere so pripravili razne jedi za pokojnico, ter manjši in večji vrček za pijačo. Vsa grobna keramika je praviloma skrbno obdelana in pogosto okrašena.

Od treh razstavljenih latvic sta okrašeni dve, ena s fasetama na ustju, druga pa s prečnimi žlebički na ustju in skupinami vrezanih lokov v notranjosti. Tudi vrča sta dekorirana, večji z dvojnimi vrezanimi strešastimi okrasom ter z žigosanimi skupinami psevdovrvičastih linij, manjši, s temno površino, pa z vodoravnim nizom plastičnih bunčic na obodu ter na vratu z dvema vodoravnima pasovoma kositrnih lističev, prvotno so bile s kovino prevlečene tudi bunčice, saj so na njih še vidne kositrne sledi. Kositrni (cinasti) okras je danes belkaste barve, a ko je bila posoda nova, se je ta dekoracija kovinsko svetila na temni keramični podlagi.

IX d/ *Grob 7*

Najbogatejši ženski grob z ormoškega grobišča vsebuje malo posodo s stožčastim vratom, kakršne so pogosto služile za žare, a v našem primeru to ne velja.

Kot žaro so namreč uporabili vrč z odbitim ročajem, ki so ga prekrili z latvico. Vrč je po ramenu okrašen z vodoravnim nizom šrafranih trikotnikov, z vrezi sta ornamentirani tudi preostali dve posodici iz groba. Da gre za pokop žene, nam potrjujejo še tri keramična vretenca preslice za prejo. S tem se keramični pridatki v grobu 7 končajo, okrasni predmeti so iz drugih materialov. Kot zanimivost naj navedem tri fragmente jagod (za ogrlico) iz steklene paste. Ti drobni koščki predstavljajo najstarejše steklo v regiji in sodijo v čas prehoda iz bronaste v železno dobo. Visok rang pokojnice nakazujejo tudi trije drobcici zlata, ki so bili po vsej verjetnosti odkriti v zlatonosni Dravi. Ostali nakitni predmeti so iz bronastega in železa. Bronasta je spona za pas dvojnokrižne oblike s kavljem in z obročkom na nasprotni strani, bronast je nož, ki je spadal k ženski noši, bronasti pa sta tudi mala in velika sponka (fibula) očalarka z osmičasto zanko med spiralnima diskoma ter vrsta obročastega nakita. Tako ornamentirana sklenjena bronasta zapestnica, del spiralne zapestnice, nanizani obročki in saltaleoni ter deli dveh v ognju staljenih nanogvic. Ob koncu kulture žarnih grobišč se v večjem številu pojavijo tudi izdelki iz železa. V tem grobu so to ovratnica rombičnega preseka in več spiralnih zapestnic.

IX e/ *Grob 9*

V naslednji vitrini je prav tako mala žara (fragment lonca in morda fragment vrča, ki nista razstavljeni) ter kar 5 latvic, od teh je le ena ornamentirana s turbanastim žlebljenjem ob ustju. Da gre za moški grob, nam povesta bronasta sulična ost in bronasta plavutasta sekira. Običaj prilaganja orožja v moške grobove se uveljavi prav ob koncu kulture žarnih grobišč oziroma pozne bronaste dobe.

Ob koncu pozne bronaste dobe oziroma kulture žarnih grobišč se uveljavi običaj prilaganja orožja v moške grobove. Takšen primer je tudi ormoški grob 9. Avtor risbe sedečega vojščaka v ozadju je akad. slikar Mišo Kokovnik.

Foto: Boris Farič, oktober 2011.

IX f/ Dvojni grob 14 sklene predstavitev žarnogrobiščnega poznobronastodobnega časa. Na dno velike žare z jezičastimi držaji so najprej položili žganino obeh pokojnikov, nato pa še ostale pridane. To sta najprej dve latvici, od katerih je ena okrašena na ustju s poševnim turbanastim žlebljenjem, druga z vodoravnim držajem pa z ozkim prečnim žlebljenjem na ustju in z vrezanim zvezdastim motivom na notranjem dnu. Od plitvih posod sta bili v grob položeni še dve skledici z omfalosoma (ubočeno dno). Pod ustjem sta okrašeni s cinastimi lističi z identičnima motivoma vodoravnih pasov in nizom trikotnikov pod njima. Danes so le delno vidni oksidirani belkasti sledovi kositra, nekoč pa sta posodici izgledali mnogo lepše, okras na temni podlagi se je kovinsko svetil.

V enaki tehniki je bila ornamentirana tudi skodelica s presegajočim ročajem z vodoravnim in cikcakastim motivom. Od globljih posod sta bila pridana kantharosa – dvoročajna vrča,

od katerih je bil le eden okrašen s cinastimi lističi z motivi cikcakastih in vodoravnih linij. Da gre za ženski in moški grob, nam povedo bronasti predmeti. Nožiček je običajen ženski, igla pa moški pridelek, medtem ko predstavlja britev dar moža v ženin grob. S tem je v spodnji dvorani sklenjen tematski prikaz poznobronastodobne žarnogrobiščne keramike, razstava se nadaljuje v višjem nadstropju z lončenino železne dobe.

X/ Halštatska keramika

X a/ V prvi vitrini so predstavljene posode starejšeželezodobne halštatske kulture (9. – 5. stoletje pred našim štetjem). Izbrane so skleda z usločenim stožčastim vratom, okrašena po največjem obodu izmenično s skupinami navpičnih žlebičev in s plastičnimi rebri, ter dve skodeli s presegajočima ročajema, od katerih je ena ornamentirana z žlebljenimi skupinami nasproti stoječih si linij.

X b/ V drugi vitrini je razstavljena skleda na nogi, ki je pod ustjem in na nogi okrašena z vodoravnimi žlebiči, na ramenu pa z različnimi motivi v tehniki jamičastih odtisov.

X c/ V tretji vitrini je razstavljena črna žgana mala posoda s stožčastim vratom, ki jo je že konec petdesetih let preteklega stoletja restavriral takratni restavrator Pokrajinskega muzeja Ptuj pokojni Janez Gojkovič.

V vitrini je halštatska mala posoda s stožčastim vratom, ob njej pa fotografija pokojnega Janeza Gojkoviča z isto posodo ob koncu njenega restavriranja konec petdesetih let preteklega stoletja. Iz fototeke arheološkega oddelka Pokrajinskega muzeja Ptuj-Ormož, verjetno foto: B. Perc. Foto: Boris Farič, oktober 2011.

XI/ Latenska keramika

Na koncu je razstavljeno gradivo mlajše železne dobe (4. – 1. stoletje pred našim štetjem), ki pripada latenski kulturi. Latenske najdbe so prisotne v Ormožu s konca tega obdobja, s konca 2. in iz 1. stoletja pred našim štetjem.

XI a/ Najprej je tu peč iz žgane gline, ki je služila za peko (kruha, mesa) in ni bila lončarska.

XI b/ V vitrini sta razstavljeni dve lončeni posodi, izdelani že na hitro se vrtečem lončarskem kolesu.

Peč iz mlajše železne dobe (latena) je bila ena od desetih, ki so jih odkrili na prostoru današnje zgradbe novega dela ormoškega hotela. Levo v vitrini: keramični posodi, datirani v 2./1. stoletje pred našim štetjem, sta bili izdelani že na hitro se vrtečem lončarskem kolesu na nožni pogon. Foto: Boris Farič, oktober 2011.

Postavitev razstave

Tako kot samo obnovo stavbe nekdanje grajske pristave je Občina Ormož tudi zasnovno muzejske postavitve zaupala arhitektom studia Arrea iz Ljubljane: Maruši Zorec, Maši Živec, Žigu Ravnikarju in Tadeju Bolti. Žiga Ravnikar je zasnoval še grafično podobo, pri izvedbi pa so sodelovali: RPS, d.o.o., Lesnina MG oprema, d.d., in Mizarstvo Kovač. Arheološko zasnovno razstave in tekste sem prispeval Brane Lamut, tekste je lektorirala Nadica Granduč, v angleščino je prevedla Ksenija Vidic in lektorirala Chriss Wherry.

Razstavljeno gradivo je bilo odkrito pri arheoloških raziskavah, ki so jih opravili: dr. Bernarda Perc, Marjana Tomanič-Jevremov, Brane Lamut in Ivan Tušek, konservirali in restavrirali

pa so ga Janez Gojkovič, Jožef Erdelji, Jovan Dimitrijevič, Stanko Gojkovič in Nina Mertik. Kopije nekaterih razstavljenih predmetov sta izdelala Miran Pflaum iz Narodnega muzeja v Ljubljani (bronasti predmeti) in Stanko Gojkovič iz Zavoda za varstvo kulturne dediščine Maribor. Slednji je postavil tudi ponazoritev prazgodovinskega ognjišča na razstavi. Dia-pozitive iz fototeke arheološkega oddelka je posredovala dokumentalistka Valerija Lešnik, predloge za povečane risbe na razstavi so izdelali akademska slikarja France Anžel in Mišo Kokovnik ter Danilo Goričan. Poleg zgoraj navedenih je pri postavitvi razstave sodelovala še kolegica Aleksandra Nestorović.

Da bo razstava resnično zaživela, bo potrebnih še nekaj tehničnih izboljšav in dopolnitev. Tekst spremne zloženke je že napisan, treba ga je še prevesti v več tujih jezikov, oblikovati in natisniti.

Ključne besede

Keramika, shrambne posode, namizne posode, grobna keramika, ornamentirane posode, bronasta doba, železna doba, kultura žarnih grobišč, halštat, laten.

Viri, literatura

- Janez Dular, Marjana Tomanič Jevremov: Ormož. Utrjeno naselje iz pozne bronaste in starejše železne dobe. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 18, Ljubljana, 2010.
- Brane Lamut: Kronološka skica prazgodovinske naselbine v Ormožu. V: Arheološki vestnik 39–40, 1988–1989, Ljubljana, 1989, str. 235–276.
- Brane Lamut: Prazgodovinski Ormož. Pol stoletja od odkritja poznobronasto- in starejšeželezodobne naselbine. Arheološke raziskave Bernarde Perc v letih 1955–1962. Katalog priložnostne razstave. Muzej Ormož. Ormož, 2006, str. 1–20.
- Brane Lamut: Ormož in okolica med prazgodovino in novim vekom, zgodovina arheoloških raziskav. V: Brane Lamut in Marko Mele: Med Dravo in Muro-Predstavitev arheološke dediščine obmejnih občin Prlekije in Medžimurja. Katalog razstave. Muzej Ormož. Ormož, 2006, str. 6–24.
- Brane Lamut: Shrambne posode prazgodovinskega Ormoža. Zloženka ob priložnostni razstavi. Muzej Ormož. Ormož, 2008, str. 1–6.
- Marko Mele: Izdelava in uporaba glajenega kamnitega orodja. V: Kamen v davnini. Kamnine, fosili, kamnita orodja. Publikacija ob priložnostni razstavi. Muzej Ormož, Ormož, 2007, str. 12–20.
- Marjana Tomanič Jevremov: Ormoško grobišče. V: Arheološki vestnik 39–40, 1988–1989, Ljubljana, 1989, str. 277–322.

Povzetek

V članku je na po tematskih sklopih predstavljeno gradivo omenjene razstave, ki nam poskuša približati različne rabe keramike v pozni bronasti dobi (v kulturi žarnih grobišč) in v železni dobi (v halštatski in v latenski kulturi).

Tako se zvrstijo naslednji sklopi:

I/ par keramičnih igrač –ropotuljic, II/ gradnja hiše – hišni lep, glinen spiralni okras in risba hiše, III/shramba – z različnimi tipi shrambnih posod za živila, IV/ ognjišče – rekonstruirano z izborom keramičnega ognjiščnega inventarja in posodja ter z risbo akademskega slikarja Franceta Anžela v ozadju, V/ pojedina – z vrsto tipov posod namiznega posodja, VI/ livarstvo – z vrsto keramičnih pripomočkov, ki so se uporabljali pri tej obrti, ter z bronastimi izdelki, kot so meč, igle, itd., VII/ preja in tkanje – s keramičnimi utežmi za navpične statve ter z vijčki za preslice, VIII/ bogovi in svečenice – s keramičnimi izdelki, ki so povezani z religijo (fragment s svastiko, simbolom Sonca, gole figurice božanstev, oblečene svečenice ter živalske votivne figurice), IX/ pot v onostranstvo – s prikazom gradiva šestih grobov, terenskimi risbami njihovih profilov in risbami z rekonstruirano nošo. Razstava se nadaljuje v visokem pritličju z izborom halštatske keramike starejše železne dobe – X/ ter z dvema posodama in s pečjo iz mlajše železne dobe oziroma iz časa latenske kulture – XI/.

Manica Hartman¹**GRAJSKA PRISTAVA V ORMOŽU JE DO DANES GOSTILA ŠTEVILNE PRIREDITVE**

Obnovljena Grajska pristava je na 2200 kvadratnih metrih nov hram glasbene umetnosti in kulture, v katerem deluje Glasbena šola Ormož in ormoška enota Pokrajinskega muzeja Ptuj Ormož. Slovesno odprtje je doživela 16. septembra 2011, ko so se številni gostje, skupaj jih je bilo okrog 800, udeležili slovesnosti. Vsi, ki so sodelovali pri tem projektu, so zaslužni, da je obnova spomeniško zaščitenega objekta uspela. S preudarnimi in izvirnimi rešitvami so ga uspeli rešiti pred rušenjem in mu z novo podobo omogočili pot v pestro muzejsko, glasbeno, ne nazadnje pa tudi v bogato kulturno in družabno dogajanje.

Grajska pristava je zgradba, ki jo povezuje več gospodarskih poslopij, nastalih v različnih časovnih obdobjih od 18. stoletja naprej. Na podlagi ohranjenih zgodovinskih virov je znano, da so nekdanja gospodarska poslopja segala neposredno do gradu, vendar je bil del kasneje porušen. Najlepše prostore v pristavi še danes krasijo ohranjena kamnita toskanska stebra in šest pilastrov v muzejskem delu ter banjasto obokana dvorana v pritličju glasbene šole.

Ormožani se tudi spomnimo, da je bila pristava pred obnovo v zelo slabem stanju. Zidovi in streha so bili na nekaterih mestih zaradi zamažanja skoraj popolnoma dotrajani in uničeni, zato je projekt obnove zajel rekonstrukcijo obstoječe stavbe in delno tudi novogradnjo

¹**Manica Hartman**, samostojni muzejski tehnik, Pokrajinski muzej Ptuj Ormož, OE Ormož, Kolodvorska cesta 9, 2270 Ormož.